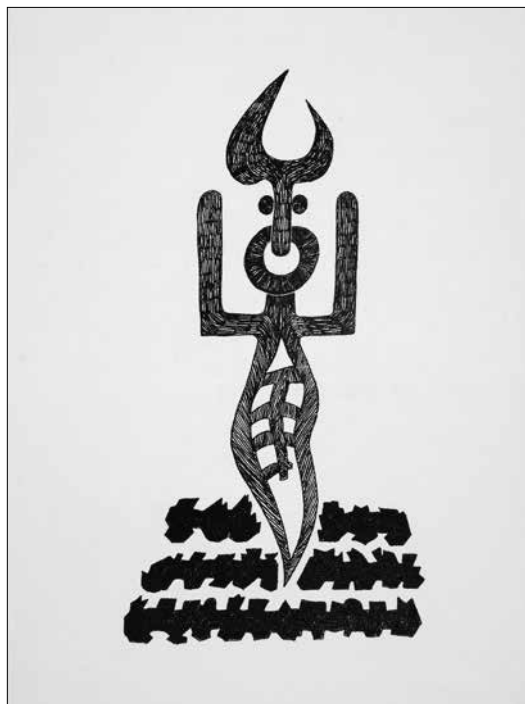

Rejt/Jel/Képek '56

A forradalom titkos művészete

A Magyar Nemzeti Múzeum (MNM) időszaki kiállításával köszönti az 1956-os forradalom 60. évfordulóját. Tárlatának címe arra utal, hogy hazánkban e történelmi esemény képi megörökítése évtizedekig tabutéma volt. A magyarországi alkotók kizárólag titokban készíthettek róla műveket, amiket aztán hosszú ideig rejtegetniük kellett. A politikai helyzet enyhülésével is csupán áttételes utalásokkal és szimbólumokkal emlékezhetek a felkelésre, a külföldi rokonszenv művészeti megnyilvánulásai pedig csakis „csempész utakon”, hiányosan és nagy keséssel juthattak el hozzánk...

Csorba László megbízott főigazgató elmondta, hogy *Sümegei György* művészettörténész az utóbbi években háromszáznál is több alkotást gyűjtött össze erről a témáról, és az intézmény – a november 15-ig látogatható emlékkiállításra – megvásárolta a teljes gyűjteményt. Ezt hazai kölcsönzésekkel tették teljesebbé, de külföldről is sikerült beszerezni magyar földön eddig nem látott ritkaságokat. *Gödölle Máttyás*, az MNM műtörténésze például hosszas kutatás után bukkant *Marc Chagall* *Mère et enfant* (Anyja és gyermeke) 1956 novemberében készült litográfiájának saját kezű próbanyomatára, melyet a nizzai Musée national Marc Chagall őrzött. A cseccsemőjét ölelő nőt békegalamb óvja szárnyaival, a távolban égő város romházai láthatók a képen. Az orosz-zsidó művész ugyan nem járt Budapesten, de kivándorlóként emlékezhetett a cári birodalom pogromjaira. Együttérzést sugárzó „falragaszt” a franciaországi magyar emigránsok jól ismerték. 1975-ben még egy párizsi irodalmi folyóirat borítóján is reprodukálták, de aztán méltatlanul feledésbe merült – tájékoztatott az egyik rendező, *Gál Vilmos* történész, főmuzeológus. A másik világhírű mester, *Oskar Kokoschka*, aki Svájcban élve készített két bibliai ihletésű jelképet – szintén könyomatos technikával –, hogy felhívja a nemzetközi figyelmet az ország sorsára. Ezeket sajnos csak másolatban mutatják be. Az egyik (A betlehemi gyermek) egy asszony és megölt fia áll az előtérben, az úton halottak fekszenek, mögöttük tankok sorakoznak. A másik nyomat az *Ecce homo!* (Íme, az ember!) a szenvedő Krisztus ikonikus mellképe, homlokán töviskoszorúval. Nem kevésbé neves kortársuk, *Szalay Lajos* argentinai emigrációban készítette – tusba mártott tollal, sík- vagy szitanyomással – szintén vallásos jelképet felvonultató munkáit. A *Golgota* (1956) például

Jakovits József: Forradalmi sorozat 1956 (I-X.)

rézkarc (Forrás: MNM Történelmi Tár)

kintől eltorzult alakokat, drámai csoport-jeleneteket vonultat fel, amelyekből most tucatnyit hoztak el a kiállításra. A velünk szolidáris lengyel alkotók művei közül Franciszek *Starowieyski* *Síró galamb* (1956) című ofszet-levonata nálunk ugyan tiltott volt, de lengyel tárlatokon fel-felbukkant. A kiállításon most egy kék és egy fekete változatot állítottak párba.

Forradalmi időkben semmi sem olyan hatásos, mint a szimbólumok bukása – idézte *Eric Hobsbawm* brit történész kollegáját a tárlatrendező páros másik tagja, *Ihász István* főmuzeológus. Ezt az elvet követték: hiszen mindjárt a kiállítás legelején látható, a felszedett kockakövek halmán *Mikus Sándor* ledöntött Sztálin-szobrának „utat mutató jobbja”. A bronzkézfej értékét tovább fokozza egykori rejtegetője, *Pécsi Sándor* személye is. Amikor a kor népszerű színésze meghallotta, hogy a gigantikus szobrot szétrombolják, gépkocsijával a helyszínre sietett, s kérte, adjanak neki is egy darabot emléke. Közismertsége nyilván hozzájárult ahhoz, hogy egy ekkora fémkoloncot vihetett haza. Pécsi a kertjében őrizte az utókorra maradt legnagyobb töredéket, amit halála után a családja elásott. Csak a politi-

kai helyzet enyhülésekor került elő újra, s 1986-ban pótolhatatlan kortörténeti dokumentumként vette meg a múzeum. A generalisszimusz bronzmásának „széttrancsúzásánál” Borsos Miklós szobrász-professzor is jelen volt. Ceruzarajz-sorozatban örökölte meg a történelmi esemény egyes részleteit: a hevederekkel történt ledöntésétől a kalapácsokkal és hegesztőlángokkal végzett felaprózásáig. A kis füzetlapokról később maga is megfélemlíthetett, mert csak véletlenül került elő a hagyatékából. *Strémix* Ferenc Gyerekkori emlék című színes rézkarca szinte mesébe illő jelenetként láttatja a kőtalapzaton meredező csonka bronzcsizmákat. *Pleidell* József műszaki egyetemi rajzoktató „Esküszünk, hogy rabok tovább nem leszünk!” feliratú linója a Petőfi téri tízezrek október 23. estéjén esküre emelt kezének látványából táplálkozott, egyúttal az 1848-as események rangsorába emelte 1956-ot. A raktárból most tették először közszemlére a kivágott középszerű korabeli zászlót és az egykori rongálások nyomait őrző eredeti „Rákosi-címert” is.

Akkoriban sok fiatal képzőművész és akadémiai hallgató járta fényképezőgéppel a várost, majd a műteremben különféle egyedi és sokszorosított technikával is feldolgozta a témát. A tárlat különösen érdekes részlegében az el nem kobzott vagy külföldre menekített fotóik mellé társították azok művészi áttételeit is. Egy magángyűjtő kölcsönzése révén egy teljes falat töltenek be *Amberg* József helyszíni ceruzarajzai, illetve az ezek alapján otthonában festett akvarelljei. Ő október végétől december elejéig dolgozott megszállottan. A romokban heverő, közismert épületek mellett, mint a Rókus kápolna, a Divatcsarnok vagy a Kilián laktanya, jellegtelen külvárosi mellékutcákat és tereket is figyelmére méltatott. A szenvedéseket pedig járdán heverő holtak, könyvmáglyák, lincselések, szétlőtt villamosok érzékeltetik. *Ambrus* Győző, *Marosán* Gyula, *Kusztos* Endre és *Nagy* Éva itthon, menekülés közben, majd az osztrák befogadó táborokban is a névtelenek krónikásává szegődött. Az egyes alkotók

függetlennek, szabadnak megőrzött személyiségére és erőteljes művészi stílusára jó példa a magánéletbe visszaszorított „Európai Iskola” tagjai közül olyan kiemelkedő mesterek 1956-os, gyors és mégis tartásos reagálása, mint *Bálint* Endre *Halottak napja* című sötét tónusú vászna, *Vajda* Júlia *Tank* című, stilizált elemeket felvonultató absztrakt kartonja, *Anna* Margit olajképeinek rá jellemző szókimondó címadása (*Akasztott bábu*) és groteszk témaválasztása. *Jakovits* József ősi hieroglífákkal is operáló, látványos expresszív világa is igen erőteljes. *Kondor* Béla két 1959-es nagyméretű, freskó-kisugárzású olajfestménye (*a Forradalom* és *A forradalom angyala*), szembeszökő széles ecsetvonásokkal felvitt színvilágával kiválóan illeszkedik az életműbe. A Soroksárról Nyugat-Berlinbe emigrált *Lux* Antal *Menekülés* (1984) című egyes technikájú sorozatát saját sorsa és határátlépési tapasztalata inspirálta.

Az utolsó terem az 1956-ra adott reflexiókat követi nyomon egészen a kilencvenes évekig, Nagy Imre és társai újratemetéséig. 1989-ből való *Bachmann* Gábornak a 301-es parcella emlékműpályázata benyújtott, konstruktivista szikárságú makettje krómaccélból, fából és kartonból, valamint *Schmal* Károly expresszív falragasza is, mely a pályatervek tárlatához készült. *Deim* Pál szitanyomata (*a Golgota*) már a rendszerváltás előszelét idézi a magasba nyúló monumentum sötét sziluettjével és a jellegzetes báb alakok „tisztító esőjével”. A legkülönbözőbb kordokumentumok, transzparenszek, graffitik és használati tárgyak a hosszú zárófolyosón szinte napjainkig kísérek.

A Múzeum épülete 1956-ban több helyen is kiégett, körülötte heves harcok dúltak, a kerítést lerombolták, kertjében szovjet tankok álltak. Erre emlékeztet most Arany János szobránál egy T-34-es páncélos eredeti példánya, amit a Hadtörténeti Intézet kölcsönzött, helyszínre szállítását pedig a Magyar Honvédség Altiszti Akadémiája (Szentendre) végezte.

W. I.

Marosán Gyula:
Az első halott (1957)
tus, tollrajz (Forrás: MNM
Történeti Tár